

عنوان مقاله: نگاهی گذرا به صنایع دستی شمال و جنوب ایران

نویسنده: ابراهیم فیوضات

منبع: حسابدار ۱۳۶۶ شماره ۳۲

صفص ۵۴-۶۱

مقدمه

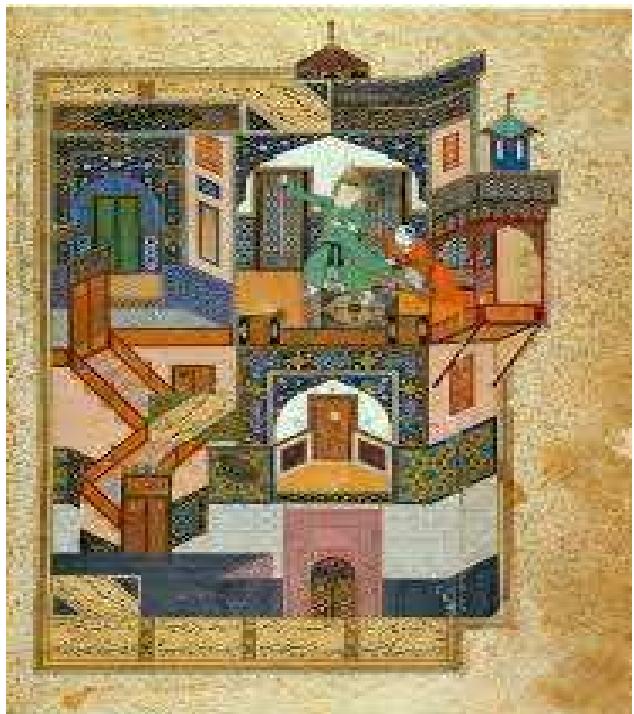
- کشور ایران از نظر تاریخی سابقه درخشانی در صنایع خانگی و کارهای دستی دارد. این صنایع سایر شرایط گوناگون محیط زیست به اشکال مختلف ظهر می کند و شبکه وسیعی از حرفه ها، هنرها و صنایع دستی را در بر می گیرد و استادان زبردستی را به جامعه عرضه می کند. این استادان فرهنگ ابزارسازی را نسل اnder نسل و سینه به سینه به شاگردان انتقال می دهند.

اشکال مختلف

• مروی بر تاریخ گذشته ایران نشان می دهد که هر یک از مناطق و شهرهای این کشور در حرفه و فنی استادند و نظامی را برای انتقال فرهنگی (با وجود جنگ‌های قبیله‌ای و تهاجم بیگانه) شکل می دهند. در واقع صنایع دستی و به ویژه صنایع سنتی بیش از هر صنعت وقتی نمایشگر تمایلات، ویژگی‌های فرهنگی و شیوه‌های زیستی و میراث تمام نمای یک قوم، قبیله و ملت در هر عنصری بوده است. صنعت قالی بافی ایران، یکی از قدیمی ترین صنایع دستی ایران، معرف ذوق، سلیقه و فرهنگ مردم این سرزمین است.

- ۱- ذوق
- ۲- سلیقه
- ۳- فرهنگ

- ۱- نمایشگر تمایلات،
- ۲- ویژگی‌های فرهنگی
- ۳- شیوه‌های زیستی
- ۴- میراث

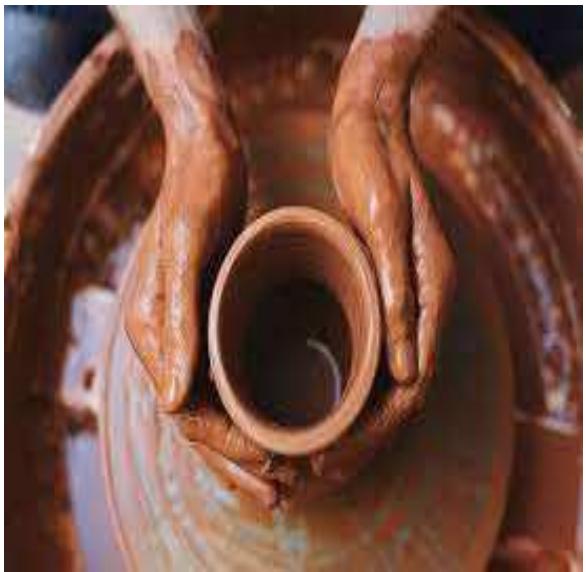
مینیاتور

• یاقوت حموی جغرافیدان ، زیردستی کاشانیان را در فن ظروف لعابی تحسین می کند. صنایع دستی نساجی نیشابور، مرو، کازرون، بم و کرمان در روزگاری گسترده بود، در بخارا پارچه های پنبه ای و پیشین می بافتند و به خارج مادر می گردند. در شهر مذکور محله ای ویژه کارگران صنایع دستی بوده است. در شهر ترمذ صابون، بوریا و بادبزن مرغوب تهیه می شد. دیباخ شوشتاری در گذشته (قرن چهارم هجری) معروف بود (گوهرین ۱۲۵-۱۲۸) صنعت دستی مینیاتورسازی به اصفهان تعلق داشت.

• قلم زنی بر روی من از هنرهای با ارزشی است که در باختران به جای مانده است. قلم زنی بر روی نقره و ورشو نیز متداول است. فراوانی خاک رس در لالجین همدان صنعت سفالگری را در آن جا سخت رونق داده است. وجود معدن فیروزه در خراسان صنعت دستی مربوط به فیروزه را رایج ساخته است.

قلمزنی

سفالسازی

- صنایع دستی تولید برگ و سفالسازی استان خراسان از معروفیت ویژه‌ای بخوردار است (ناصر مستوفی ۱۶۲-۲۸) – خاتم‌سازی از صنایع مهم دستی شیراز است. نقره کاری این شهر در گذشته شهرت داشته است (صنعت نساجی ۱۲۴-۱۲۰)
- در دوره حاکمیت فتحعلی شاه قاجار تنها در کاشان ۱۴ هزار کارگاه، شمربافی و ابریشم بافی وجود داشته است (ادمیت- ناطق ۲۷۰- ۲۶۹) یزدیها در ایجاد شبکه آبیاری قنات و بعدها شبکه آبیاری قطره‌ای شهرت کسب کرده‌اند. کرمان در نمد مالی و شال بافی استادان بزرگی داشته است.

شبکه آبیاری قطره‌ای

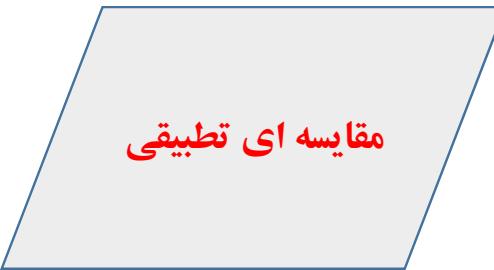
• بدین ترتیب ما در کشوری زندگی می کنیم که گذشته پرباری را در زمینه حرف، هنرها، صنایع دستی و نظام آموزش استاد- شاگردی داشته است. بر ماست که این تاریخ پربار و تجارب گرانبها را به شکل پشتوانه ای برای متحول کردن صنایع خانگی و دستی و دگرگونی کارهای تولیدی به ویژه در روستا ها، و تقویت روند صنعتی کردن کشور و استقلال سیاسی - اقتصادی آن به کار گیریم.

دگرگونی کارهای تولیدی

تقویت روند صنعتی کردن کشور

استقلال سیاسی
- اقتصادی

• در این مقاله کوشش می شود تا صنایع دستی دو منطقه شمال و جنوب کشور که **همجوار دریا** است به اختصار مورد بحث قرار گیرد. و مقایسه ای تطبیقی در این زمینه انجام گردد. و مقایسه ای تطبیقی در این زمینه انجام گردد. این مقایسه از آن جهت مورد توجه است که هر دو منطقه در جوار دریا بوده صنایع خانگی و دستی دو منطقه کاملاً متاثر از شرایط اقلیم و حیات سیاسی اقتصادی منطقه بوده است. در پایان مقاله به وضعیت منطقه جنوب پس از پیدایش نفت و گاز و اثرات آن بر روند اشتغال نیروی کار و در نتیجه به انزوای صنایع دستی و خانگی و تاثیر غیر مستقیم آن در گستردگی بخش خدمات در سایر نقاط ایران اشاره خواهیم کرد.

مقایسه ای تطبیقی

• صنایع دستی استان هرمزگان

- صنایع دستی منطقه از شش بخش عمده به شرح زیر تشکیل شده است:
 - ۱- صنایع پوشالی (نخل)
 - ۲- صنایع سفالی
 - ۳- صنایع پارچه ای
 - ۴- صنایع چوبی و فلزی
 - ۵- صنایع تبدیلی
 - ۶- صنایع دستی جدید

- منابع خانگی مربوط به نخل طی یک زمان طولانی به حیات مادی و فرهنگی مردم هرمزگان - به ویژه میناب به عنوان یکی از بزرگترین شهرهای دارای ۴ میلیون رحله نخل) هرمزگان پیوند خورده است. وجود هفت میلیون نخل در منطقه امکانات گستردۀ یا از نظر اشتغال در اختیار مردم قرار داده است. از نخل وسایل گوناگون دستی تهیه می شود که از آن جمله است:
- جارو، حصیر، زنبیل، سند، کفش، طناب کلاه، کیف، کفه های ترازویری (ظرف ۳۰ کیلویی خرما) ابزار بازی کودکان و غیره. صنایع ظریفه حصیری (گنتیکه گرد از جنس برگ نخل) در اندازه های مختلف یا مصارف گوناگونی تهیه می شود- گفه ظرف حصیری که به عنوان ظرف میوه به کار می رود.

مصارف گوناگون

-
- ۱- حیات مادی
 - ۲- حیات فرهنگی

• گیل زنیل بزرگ دسته دار از جنس حصیر که دو تای آنرا بر پشت چارپایان برای حمل جنس قرار می دهند. تک یا نوعی زیر انداز حصیری که امروزه با ورود تک چینی این صنعت دستی رو به انزوا گذارده است.

• صنایع دستی سفالا در روستاهای هرمزگان به اشکال متنوع تهیه و تولید می گردد. ظروف کروی برای نگهداری آب سرد (حدد ۱۰ تا ۱۲ لیتر) به نام محلی جهله مورد استفاده است و مرکز ساخت آن روستای شهسوار و حکمی است (پایان نامه پاکدامن) از سفال نوعی کوزه به نام (گدرک)، لیون (برنگ) تغار (لوار) و خمره سفالین (گراشی) تهیه و تولید سنتی می شود (فدایی نیا)

ورود تک چینی

مرکز ساخت

- صنایع خانگی پارچه ای منطقه معمولاً قادر شب است که در روستای کلیی میناب رواج داشته و روستای گدرک روزگاری مرکز کارگاه های پارچه بافی منطقه بوده است. ده سیکوبی در تولید پارچه پوشش صورت بانوان (برقع) شهرت دارد.

- گلابتون دوزی یعنی دوخت طرح های جالب روی پارچه به وسیله نوار زرین گلابتون هنوز ادامه دارد و نوار زرین آن شاید در ابتدا از هندوستان به این منطقه منتقل شده است. خونس دوزی حرفه و هنری است ظریف و مورد استفاده افراد متمکن هرمزگان می باشد. جوال و خرجین دوزی از کارهای دستی میناب و روستاهای اطراف است.

	کارهای دستی میناب و روستاهای اطراف	
--	---------------------------------------	--

- صنایع دستی چوبی و فلزی اغلب در ارتباط با دریا و لنج بازی است که صنعت قدیمی منطقه به شمار می آید. این صنعت با استفاده از چوب های محکم و با دوام منطقه امکان توسعه داشته است.
- صنایع تبدیلی کشاورزی در منطقه متداول است. از خرما سرکه تهیه می کنند و از سرکه ترشی آنبه می سازند که **صرف داخلی** دارد. از بوته ناقد یا ناکرد عرفی تهیه می کنند که به شیوه طب سنتی برای طلب مفید است. از نخل عرق طارونه عمل می آورند که سخت مورد استفاده است.

صنعت قدیمی منطقه

پاورقی:

- نخل درخت قابل تقدیسی است که در گذشته (قبل از پیدایش نفت و قاچاق) خوراک انرژی زای اهالی را به وجود می آورده است. از خرد کردن هسته آن غذای مقوی برای گاو تهیه می شده است. نوعی از محصول آن به نام خارک پخته منابع صادرت به هندوستان و کشورهای خارجی بوده است. نخل با کمی آب و سرپرست در مناطق خشک و سوزان رشد و نمود می کند. از تنه درخت برای پوشانیدن سقف خانه ها استفاده می شود.
- از سیس {جایی که خرما تولید می شود} برای شست و شوی ظروف به کار می رود و اثر نامطلوبی نظیر پلاستیک در فضای جا نمی گذارد. از بخشی که خرما تولید می شود و می جوشنند و اکنون به علت فقدان رسیدگی، بازدهی نخل در هر مزرگان بسیار پایین است.
- برقع عبارت است از پارچه ای مشکی که پاره ای از آنها با نوار زرین به اطراف مزین شده است و صورت خانم ها را به شکل ماسک می پوشاند. موقع معمولا در هر مزرگان و به ویژه روستاهای آنجا متداول است.

• صنایع دستی جدید، اغلب در زمینه صنعت در و پنجره سازی، تراشکاری، جوشکاری و تعمیرات اتوموبیل و بلوک زنی است که هم اکنون نیروی کار قابل توجهی را به علل ورود ارز از امارات و صنعت ماشینی به خود جذب کرده است. صنعت جدید دستی در سراسر کشور متفاوت عمل نمی کند و مانند صنایع خانگی آن چنان تابع شرایط فرهنگی و خلق و خوست اجتماعی نیست. با گسترش صنعت ماشینی در کشور، صنایع جدید تراشکاری در و پنجره سازی، تانکر سازی رواج پیدا کرده و تنها کمیت آنها مطرح است.

متفاوت عمل کردن

شرایط فرهنگی و خلق و خو

تأثیر شرایط جغرافیای اقتصادی بر روی صنایع دستی

- **شرایط اقلیمی** تاثیر مستقیمی بر روی صنایع دستی هر دو منطقه داشته است که به طور اختصار به تشریح آن می پردازیم:
 - الف - صنایع دستی هرمزگان
- **{اول}** صنایع دستی جنوب بیشتر متاثر از درخت نخل است که نقش اقتصادی و فرهنگی خود را تا سال های پیش از پیدایش نفت جنوب حفظ کرده بود.
- **دوم** نوع این صنایع دستی آنچنان زیاد است که اثرات آن در تار و پود زندگی مردم به ویژه در روستاهای مشاهده می گردد. **سوم** این تاثیرات در زندگی اقتصادی کاملاً به چشم می خورد. کلیه ضروریات زندگی از زیرانداز، سینی و سبد میوه خوری و ظرف خرما و بیشترین وسایل معیشت از تولید این درخت تأمین می شود.

- **چهارم** صنایع تبدیلی یعنی تغییر خرما به سرکه و ایجاد عرق طارونه نیز از تولید نخل حاصل می شود. به علاوه الكل صنعتی که موارد استفاده بسیاری دارد از تغییر خرما به دست می آید.
- **پنجم** نقش نخل در زندگی فرهنگی و اجتماعی مردم از طریق صنایع دستی مشاهده می شود. از نخل و سایل بازی کودکان تولید می کنند. این وسایل کودک را از طفولیت یا مفید بودن و قابل تقدیس بودن این درخت آشنا می سازد و در پی آن داستان ها در زمینه بردباری و ایستادگی این درخت مقاوم و پرثمر امیان اهالی بومی تاریخ می گردد. این داستان ها تخیل و مقاومت اهالی را در مقابل ناملایمات طبیعی - اجتماعی تشویق می نماید.

- **ششم** صنایع دستی لنج سازی و بلم سازی از روزگاران گذشته تا به امروز در منطقه هرمزگان ادامه داشته است.
- لنج سازی وسیله‌ای بوده که ارتباط و نزدیکی (و حتی بستگی فامیلی در اثر ازدواج) میان بومیان و امارات عربی ایجاد کرده است. بدین ترتیب لنج سازی نه تنها باعث داده و ستد کالا میان ملل هم‌جوار بوده بلکه وسیله استحکام ارتباط فرهنگی و اجتماعی میان این اقوام و کشورها شده است. در اینجا ذکر این نکته ضروری است، که صنعت دستی لنج بازی با پیدایش نفت و رواج داد و ستد غیررسمی رو به کاهش می‌گذارد و چوب و وسائل بلم و لنج از پاکستان و هندوستان وارد می‌شود.
- **هفتم** منابع مربوط به ماهیگیری سنتی در منطقه تولید می‌شود

- به علاوه در زمینه نگهداری ماهی و نمک سود کردن آن برای زمستان ها روش های خاصی به کار می گیرند.

علل پژمردگی صنایع دستی هرمزگان

- **{اول}** صنایع دستی فلزی در مجموع در منطقه همانند کل صنایع استان، منتج از صعف زیربنای صنعتی، فقدان جاده‌ها، ارتباطات آب و انرژی است **دوم** بعد مسافت نسبت به مرکز حکومتی و وجود حکامان بیرحم محلی در گذشته و حمایت استعمار بیگانه از آنان در مقابل دولت مرکزی در ملاحظات ضروری به این ضعف صنعتی کمک کرده است.
- **سوم** وجود فضای ناامن و راهزنی دریایی در منطقه و بعدها رواج پدیده قاچاق کالا عقب ماندگی استان را تشدید کرده و صنایع دستی را از رونق انداخته است. **چهارم** ورود اجناس لوکس خارجی نظیر تک (نوعی حصیر) از چین و هنگ کنگ از طریق امارات مانع دیگری بر رشد صنایع دستی شده است.

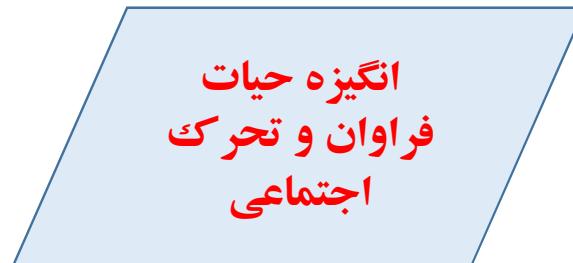
ملاحظات ضروری

• پنجم رطوبت شدید و هوای گرم و اقلیم سوزن یکی از موانع رشد صنعت و صنایع دستی در هر مزگان است. ششم و از همه مهم تر پیدایش نفت در خوزستان و به ویژه پس آزن در امارات عربی باعث دگرگونی هایی در سطح اشتغال و نیروی فعاله روستا شده است و مهاجرت ها، روستاهای منطقه را که مراکز صنایع دستی بوده، از نیروی انسانی خالی کرده است.

- مهاجرت روستاییان به خوزستان و همچنین به امارات خود دگرگونی هایی در زندگی خانوادگی آنان به وجود آورده است. روستاییان با رها کردن زنان خود در روستا و با پول نقدی که از طریق کارگری به دست می آوردنند چند همسری را در دیار غربت رواج دادند.

دگرگونی هایی در زندگی خانوادگی

- انتخاب چند همسری نه تنها از نظر اجتماعی قابل اهمیت بود بلکه نکات اقتصادی آن از نظر دور نماند: ۱- از نظر اجتماعی زنان به شکل موجوداتی منزوی در روستا باقی ماندند، بدون این که انگیزه حیات فراوان و تحرک اجتماعی داشته باشد و در نتیجه این مسئله عقب ماندگی آنان را بیشتر تشدید کرده است. با پولی که از امارات می رسید، زنان انگیزه ای برای کار در روستا و گسترش صنایع دستی نداشته و به بی تحرکی و مصرفی بودن تن دادند. **نهم** مهاجرین با ازداج در امارات عربی صاحب امتیازاتی می شدند، که چیزی شبیه داشتن کارت سبز و اقامت دائم در کشورهای عربی است.

• **دهم** اگر مهاجرین پس از چند سالی به روستای زادگاه خود برمی گشتند، آنان با داشتن یک خانواده در امارات و خانواده داشتن یک خانواده در امارات و خانواده دیگر در روستا دیگر نمی توانستند، برسم روستایی پیشین ادامه حیات دهند، بلکه ناچار بودند همچون دوران عشيرتی ییلاق و قشلاق کنند و دیگر از زراعت و صنایع روستایی کاملاً به دور بودند. چنین وضعی در شخص شرایطی را ایجاد می کند که انسان نه در زادگاه خود احساس خودی می کند و نه در خارج کشور احساس همبستگی با کسی دارد چنین بیگانگی از خود سرگردانی در نیروی فعال روستا لطمه اساسی به جامعه وارد می کند.

پاورقی

- ازدواج روستاییان در امارات باعث امتیازاتی برای آنان می شود از جمله این امتیازات تعمیر لنج هزینه بالایی دارد این هزینه برای افراد بومی رقم ناچیزی را تشکیل می دهد و کسانی که در آنجا ازدواج می کنند از این دو امتیاز بهره مند می شوند.

افراد بومی

ب - منابع خانگی شمال و گیلان

- منابع دستی این منطقه متاثر از جنگل و درختان جنگلی از قبیل: راش، توسکا، شمشاد، افرا، گردو، زیتون و غیره است. صنعت مربوط به چوب و نازک کاری در رشت از شهرت برخوردار است.
نهیه چوب بزرگترین مشکل نازک کاران است. صنعت گران پس از تراش و سنباده زدن محصولات را با نوعی لعب می پوشانند که مخلوطی است از کلر و سلر و از آن پس روی آن را جلا می دهند. ظروف سالادخوری، شیرین خوری، گلدان نمک پاش، سینی کاسه، بشقاب، بشقاب دیواری (نقاشی شده با سیاه قلم و رنگی) ملاقه و قاشق، جاسیگاری و ... تهیه و تولید می نماید (صنعت نساجی ۱۱۲)

تهیه محصولات از بامبو در منطقه رواج دارد. از این ماده اولیه، ظروف میوه خوری، طبق نان، آبازور، جای قاشق و چنگال تهیه می شود. حصیر بافی نیز در دهات گیلان متداول است و از آن زیر انداز زنبیل، کلاه، سفره و سبد تهیه می شود (صنعت نساجی ۱۳۱) حصیر نیز از محصولات مرداب ها است. روستاییان گیلان از ساقه برنج برای پوشانیدن سقف خانه ها استفاده می کنند به علاوه از همین ساقه ها برای ایجاد سایبان ها بهره برداری به عمل می آورند.

• در قرن گذشته ابریشم **یکی از بزرگترین رقم صادرات ایران** را تشکیل می داده است بخش عمده ابریشم صادراتی در گیلان تولید می شده است (آدمیت، ص ۲۸۰). از ابریشم صنایع دستی از قبیل روسربی، دستمال و چادرشب ابریشمی تهیه می شود (که به عنوان کادو به نوعروس می دهند) کارهای ابریشمی هم اکنون در کارگاه‌های اردوی کار گیلان و در دهات لنگرود، لاهیجان کم و بیش ادامه دارد.

• ارتفاعات و کوهستان های گیلان مرکز دامداری گالشی ها است. روستاییان آن جا از پشم حیوانات، شال، جوراب دستکش، نمد و کلاه نمدی به ویژه در روستاهای قاسم آباد، تهیه و تولید می کنند. سرعت صعودی هزینه و قیمت پشم تولیدات مذکور را کاهش داده است. صنعت قلابدوزی سابقا در رشت رایج بود. امروزه به علت فقدان توجه به کارهای دستی، تولید کارگاه ها به حداقل تنزل یافته است، محصولات قلابدوزی بیشتر پرده گلدوزی، کرسی و رومیزی است و مواد اولیه عبارتند از ماہوت، نخ و ابریشم (مستوفی، ۲۶) در کتاب گنج شایگان از گلدوزی روی ماہوت سخن رفته است. این نوع پارچه های گلدوزی شده را سوزنی می نامند (گنج شایگان، ۸۰ و ۷۹)

- وجود خاک رس در یک کیلومتری شهر سیاهکل باعث شده که منطقه به تولید ظروف سفالین نیز بپردازد. سفال هایی که در گذشته در آن جا به دست می آمد با تصاویری از گنجشک، شتر، کرگدن مشخص شده است.

- بامبو در مرداب های رشت، لاهیجان، انزلی و اطراف رودخانه ها می روید
- در اواسط قرن سیزدهم هجری به علت شیوع وبا (۱۸۴۲) تربیت کرم ابریشم و برنجکاری در گیلان کاملا نزول کرد و حتی کار به جایی کشید که از مازندران و سایر ایالات برنج به گیلان وارد می کردند (گنج شایگان ۲۱)
- برای اطلاع بیشتر در زمینه ابریشم به کتاب آدمیت و کتاب نگاهی به لاهیجان مراجعه شود.

- سیاهکل به علت وجود گل رس مناس یکی از مناطق تولیدی سفالگری در گیلان به شمار می آید.
- صنایع دستی متأثر از دریا توربافی است که به رسم گذشته به مقدار کمی ادامه دارد. ماهی نیز در کماجдан های گلی برای زمستان ها که ماهیگیری نادر است. نمک سود می شود از گوش ماهی های متنوع دریا تابلو های زیبا و زینتی تهیه می شود که معرف حسن زیبایی شناسی اهالی است. صنایع تبدیلی مرباسازی و تهیه و تولید عرق بهار و نارنج و بیدمشک از **تولید مرکبات گیلان** به شمار می آید.

صنایع دستی گیلان و مشکلات و امکانات

- **{اول}** صنایع دستی گیلان برخلاف صنایع دستی هرمزگان با وجود مشکلات به حیات خود ادامه می دهد و از نقطه نظر اقتصادی با وجود تغییرات و تحولات حاصل پابرجاست. علت این است که اولاً صنایع دستی خانگی بیشتر روستایی است و مکمل کشاورزی است گیلان هم اکنون یکی از قطب های مهم کشاورزی کشور است. حدود بیش از ۵۰ درصد برنج، ۹۰ درصد چای و ۶۰ درصد زیتون کشور از این منطقه تامین می شود. حدود ۵۰ درصد برنج، ۹۰ درصد چای و ۶۰ درصد زیتون کشور از این منطقه تامین می شو. اگر ابریشم رو به انزوا گذارده محصولات دیگر جانشین آن شده اند.

- **دوم** در گیلان و سرتاسر کناره دریای خزر بازار روز و به اشکال متفاوت ادامه دارد و یکی از مراکز فروش صنایع چابکی و مشوق چنین صنایع روستایی است. **سوم** زنان روستایی گیلان (و مازندران) در کار صنایع دستی کشاورزی و بازار روز نقش بس مهمی را بر عهده دارند. چهارم نقش نفت و قاچاق در روستاهای شمال به طور مستقیم مشاهده نمی شود، اما اشتغالزایی بخش خدمات و دکانداری از روند «توسعه و صنعتی شدن» نادرست پرده می بردارد و صدمه اساسی را به اشتغال مولد وارد می سازد.
- جدول شماره یک توزیع جمعیت ده ساله و بیشتر در بخش های اصلی فعالیت های اقتصادی ایشان گیلان در دو سرشماری ۱۳۵۵ و ۱۳۴۵ را نشان می دهد.

پاورقی

- گل رس در جویبار مازندران، مانند منطقه سیاهکل در گیلان از اهمیت برخوردار است در منطقه کویری میبد یکی از مناطق مهم سفالگری است و لاجینی همدان نیز از معروفیت برخوردار است برای اطلاع بیشتر ۱۵۳ و ۱۵۲ رساله ناصر مستوفی و صنایع دستی تالیف بانک ملی ایران و تالیفات سازمان صنایع دستی ایران مراجعه شود.
- تور از طناب ساخته می شود. در گذشته کشت کنف برای تولید طناب و تور رواج داشت. امروزه با ورود نایلن خارجی کشت کنف بسیار محدود شده است.
- در حالی که در هرمزگان به علل پیدایش نفت در خوزستان و مهاجرت به امارات عربی و رواج چند همسری نقش زنان در فعالیت های اقتصادی، اجتماعی کاهش یافته و جنبه کالای مقدس به آنان داده است. ازدواج و عروسی یک فرد سمن با چند زن جوان پس از بازنشستگی و کار طاقت فرسای خلیج قیافه کریهی به جامعه آنجا داده است که یادگار دوران زشت عشيرتی است.

- در جریان فعالیت های اقتصادی در طی ده سال مشاهده می شود که چگونه تغییراتی در بخش انتقال مشاهده می شود و **کاهش تدریجی نیروی کشاورزی** نه به سوی صنعت بلکه به سمت بخش خدمات و اشتغال کاذب یا نامولد است. بدین ترتیب است که نقش فعال کردن کشاورزی یا به کار گرفتن تکنیک در امور زراعی در بازدهی آن با تکمیل صنعت و به ویژه صنعت دستی روستایی نقش بس مهمی را ایفا می نماید.

بخش‌های اقتصادی

استان

درصد ۱۳۵۵

درصد ۱۳۴۵

۴۵/۴

۶۳

کشاورزی

۱۹/۶

۱۵/۶

صنعت

۳۵

۲۱/۴

خدمات

- با وجودی که زیربنای صنعت: جاده و ارتباطات در گیلان به نسبت سایر نقاط ایران پیشرفته است مع الوصف صنعت ماشین بنا بر احتیاج و تناسب در منطقه توزیع نشده است. به طور مثال از ۲۴۶ واحد صنعتی استان در حدود نصف (۱۱۲ واحد) آن در رشت مستقر شده و شهر آستارا تنها از یک واحد صنعتی برخوردار است و این روند در **توزیع نامتعادل صنعت در گیلان** لطمه سیاسی به صنعت ماشینی و به ویژه صنایع دستی زده است.

منابع و مأخذ

- ۱۰۰۰ « فربد ون آدمیت ». هما ساللو . افتخار اجتماعی و سیاسی و اقتصادی در ۹ نار منتر
ستند دو ران فا حار . استراتژیک انتاد ۱۳۵۶
- ۹۹۹ « احمد - اقتداری خلیج فارس ». کتاب حواش . سوای انسانی ما فرهنگ و تقدیر و
سروری ایران . در بین نظر محمد علی اسلامی مدوسن . سرفت شناسی کتابهای حبیبی
۱۳۲۵ و ۱۳۶۳
- ۹۹۸ « مدرن پاندیس ». پنجنهاد سارادمیاب . پایان نامه لیسانس دانشکده علوم اجتماعی
و نیایر دانشگاه شهران ۱۴۵۵ - ۱۳۵۵
- ۹۹۷ « سازمان سرماد و بودجه . تحرارت و مع کدسته و موجود . سارمان سرماد و بودجه
اسان خزبرنگار ۱۳۶۱
- ۹۹۶ « سرکس سربار . صفت سماحی ایران پایان نامه فوق لیسانس دانشگاه ملی ایران
- ۹۹۵ « داحر سیدری ایران نصر معموبه نوجمه احمدی ». کتاب شهران ۱۳۶۳
- ۹۹۴ « چارلز - عیسوی . تاریخ اقتصادی ایران (قاجاریه ۱۳۲۲ - ۱۲۱۵ هـ ق)
سرحد بعثوب ارد . شرکت افت (سهامی عالم) . شهران ۱۳۶۲
- ۹۹۳ « جواد هدایی سا . رابطه ساختگان بنادر میاب با شیخنشیش های خلیجفارس
- ۹۹۲ « بد سادو کوهریب مخدالحق ایوبعلی سیا . کتابخانه ایران . شهران ۱۳۶۱
- ۹۹۱ « احمد سار سومی . صایع دسی و سخن آن در مرحله صفتی شدن ایران . فوق
لیسانس دانشگاه ملی ایران . دانشکده حقوق ۱۳۵۰
- ۹۹۰ « درارت گلوری . دفتر اماره و اقتصاد جغرافیای کشاورزی کیلان شریه شماره ۱ .
خروردیں ماه ۱۳۵۰ »